

LOUIS, L'AVEUGLE DE L'ESTACADE

Door koen VERWAERDE

LOUIS
L'AVEUGLE DE L'ESTACADE
Passants charitables, faites-lui voir
votre bon cœur !

Ik heb het altijd gekend, altijd geweten. Het hing aan de schouw in een iet wat oude lijst met cartouche. Het was één van de onderwerpen welke altijd aan bod kwam bij familiereünies of het voorwerp van een vragend "wat en hoe" van een toevallige bezoeker bij ons thuis.

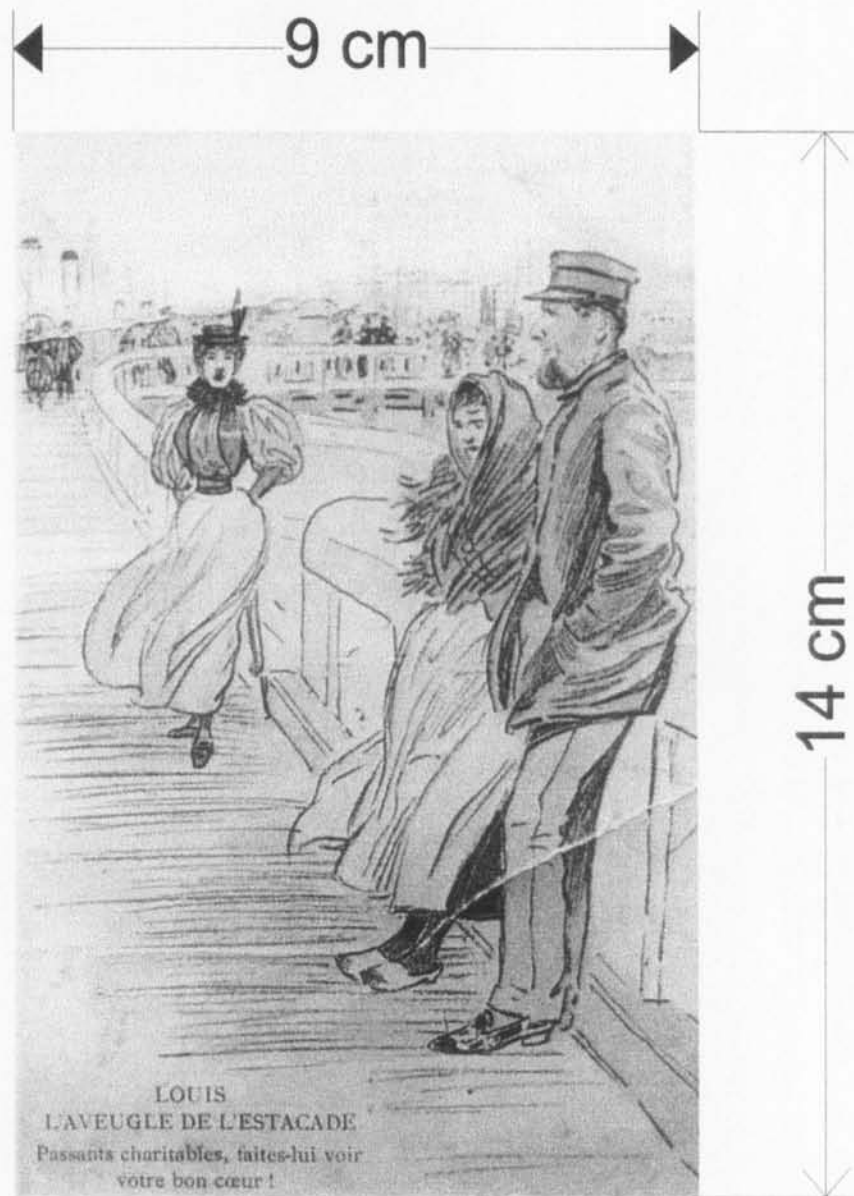
Origineel, ongetwijfeld ja. Belangrijk, misschien, toch wat de familie langs moederszijde betreft welke zich emotioneel er mee verbonden voelt. Een prentkaart getekend door Mars en die te situeren is rond het einde van de vorige eeuwwisseling (1800 - 1900). Uit de tijd dat Oostende (Ostende) de "mondaine" stad aan de Noordzee was. Een aantrekkingspool in zijn interessante gedaante van neobarokke stijl waar hoogwaardigheidsbekleders, staatshoofden, wereldse vedetten en menig miljonair hun ontspanning kwamen zoeken en dit rond de figuur van Leopold II. De prentkaart toont enkele figuren op het toen bestaande Westerstaketsel (de site is nog steeds herkenbaar). Onmiddellijk bij de eerste oogopslag ziet men de wereld, lees omgeving, van wat het leven toen betekende voor "le beau monde" alsook voor "de gewone mens" in de tijd van "La Belle Epoque". In de achtergrond een voor die tijd modieus geklede vrouw welke wandelend naar de tekenaar toekomt; in voorplan in volle aanvaarding, door z'n aard en opvoeding, in armoede en lompen gehuld, een blinde bedelaar met kind. Zo duidelijk het dualisme van overvloed en tekort. Een beklagenswaardig onderwerp, "Passants charitables, faites-lui voir votre bon coeur", in duidelijke tegenstelling van wat Maurice BONVOISIN gebruikelijk optekende. Zijn beeldreportages waren veeleer geamuseerde beelden van de levendige wereld waarin hij zich bewoog. Een wereld (deel) welke veel groter was dan sommige wel eens zouden denken.

Maar wie was eigenlijk de mens die onder het pseudoniem "Mars" bekendheid verwierf? Hij zelf is nu in de vergetelheid van de tijd terecht gekomen, maar door middel van zijn talentvolle pennentrekken tekende hij karakteriserende figuren uit zijn omgeving die slechts nog bij hun voornaam en/of beroep gekend zijn. Papa Caron, le plus vieux pêcheur d'Ostende; Ciska, Edouard, Valentine, Louis, L'ouvrier de la Minque", zijn enkele voorbeelden welke te vinden in zijn albums, "personae incognito". Ik denk overigens dat het nooit de bedoeling is geweest van Maurice BONVOISIN om die typerende (voor hun omgeving) en onbelangrijke figuren enige bekendheid te geven. Veeleer een hobby welke later uitgroeide tot een beroep waarin hij via illustraties amusante reportages maakte voor, in die tijd, alom bekende tijdschriften (ook eigen publicaties).

Maurice BONVOISIN werd geboren in Verviers op 26 mei 1849. Zijn familie stamt uit een oude familie van fabrikanten en eigenaars van lakenweverijen (streek van Hodimont). Zijn overgrootvader, Mathieu François BONVOISIN, was één van de eerste welke in de regio zijn bedrijf industrialiseerde met name door het installeren van mechanische molens voor het spinnen. Zijn grootvader zette de traditie van het innoveren verder en bouwde in 1836 in Hodister (Pepinster) een voor die tijd uiterst moderne en belangrijke fabriek waar men wollen lakens fabriceerde van een aan de perfectie grenzende kwaliteit. In 1847 overlijdt zijn grootvader in de ouderdom van 51 jaar.

De bedrijven en diverse eigendommen (huizen en gronden) worden verdeeld onder de kinderen, de zes dochters en één zoon. Het oude fabrieksgebouw te Hodimont en het merendeel van de eigendommen gaan over in de handen van de vrouwelijke erfgenamen. Het nieuw opgerichte bedrijf komt in handen van de enige zoon, Mathieu. Mathieu huwt in 1848 met Octavie de Mulder, een 19 jarige uit Gent, dochter van een bevriende familie welke sedert jaren met de familie Bonvoisin zakenrelaties onderhield. Uit dit huwelijk zal als eerste van tien kinderen, "Maurice Charles Mathieu BONVOISIN" (MARS) geboren worden.

Waarschijnlijk conform aan de zeden van die tijd wordt ten huize van de "Bonvoisins" met genoegen de fijne kunsten gecultiveerd. De kinderen worden er onderricht in piano en viool, voor de meisjes het fijne borduren en natuurlijk wat Maurice betreft aquarel en tekenen. Reeds op de ouderdom van zes poogt hij bezoekende vrienden van zijn vader te tekenen. Het eerste album, lees

Prentkaart (ORIGINEEL)

Mai 1849

92^e
92e m

N° 357.

Bonvoisin

Maurice

Charles

Mathieu

Par un jugement rendu le quatre-
septembre dernier dont le dispo-
sitif a été transcrit ce jourd'hui
dans nos registres, le Tribunal
de première instance siéant à
LIEGE, dit pour droit qu'à l'acte
ci-dessus, le nom patronymique
"Bonvoisin" sera remplacé, par-
tout où il se trouve, par celui de
"de Bonvoisin". Verviers, le
quatre novembre mil huit cent
septante. L'Officier de l'état civil

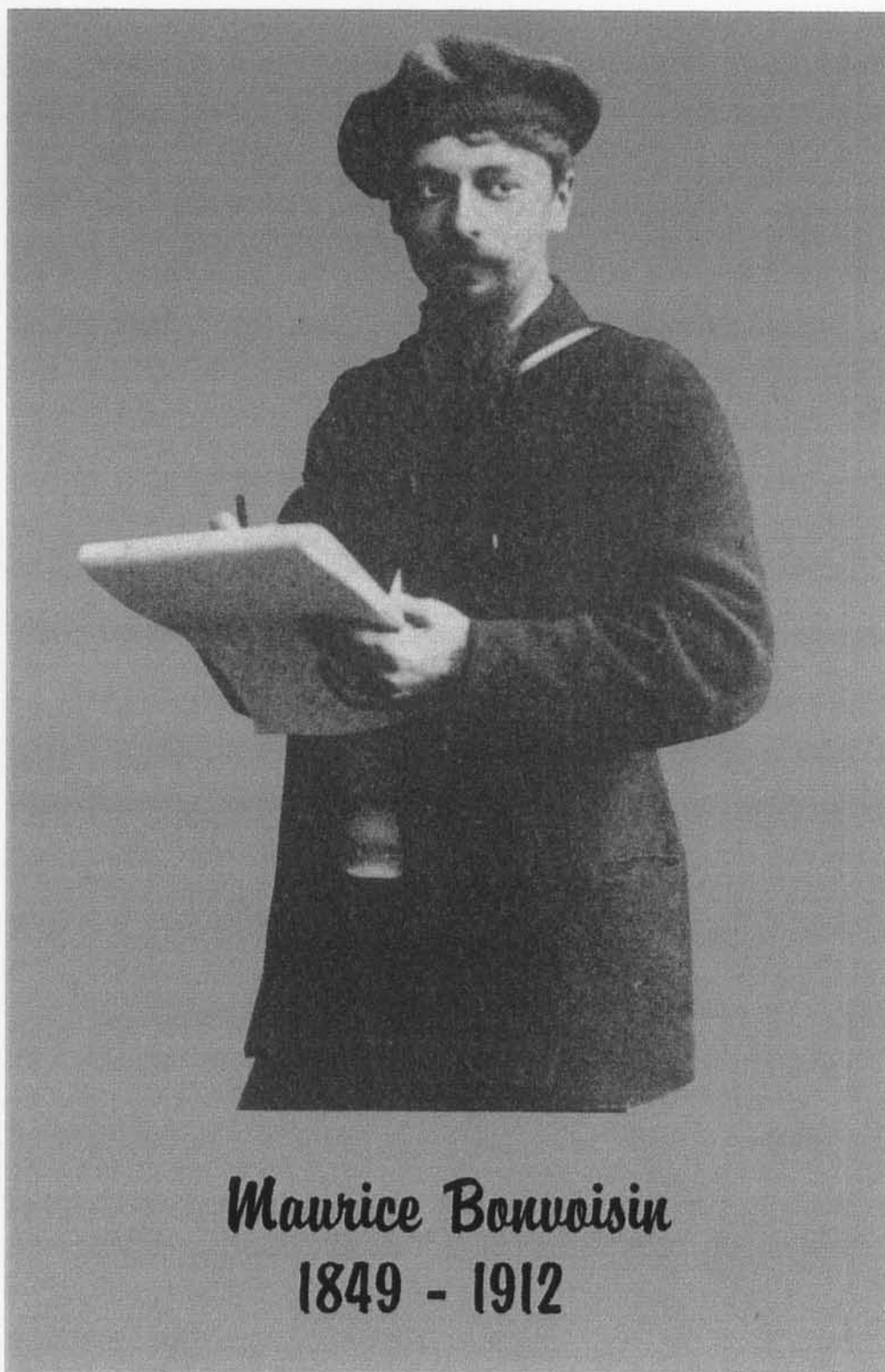
26

Pan mil huit cent quarante neuf, le vingt
six du mois de Mai, à cinq heures de relevée,
par devant nous, Lambert Joseph Bosard, Echevin de la ville de Verviers,
province de Liège, remplissant les fonctions d'Officier de l'Etat-civil, par
délégation spéciale en date du vingt Octobre mil huit cent quarante huit
à comparu Monsieur Mathieu François Guillaume Joseph
Bonvoisin, négociant, âgé de vingt huit ans, domicilié à
Verviers, lequel nous a présenté un enfant de son mariage, né ce jour-
d'hui à dix heures et demie du matin, en sa demeure, située rue
Sauvy, N^o de lui déclarant, et de Madame Octavie Jeanne
Louise Marie Der Mulder, sans profession, âgée de vingt ans,
demeurant même domicile, son épouse, et auquel il a déclaré vouloir
donner les prénoms de Maurice Charles Mathieu. Les dites déclara-
tion et présentation faites en présence des Messieurs, Charles Théodore
Wernotte, propriétaire rentier, âgé de soixante six ans, et Gilles Haeyen
commissaire au bureau de l'Etat-civil, âgé de trente neuf ans, domiciliés
en cette ville. Et après lecture, le père et les témoins ont signé avec nous.

M. Bosard
C. Wernotte
G. Haeyen

2000 - 130

Kopie "uittreksel van de geboorteakte van Maurice Charles Mathieu (de) BONVOISIN (MARS)"
Bij Besluit van 04 september 1970 wordt door de Rechtbank van Eerste Aanleg te LUIK de familienaam "Bonvoisin" gewijzigd in "de Bonvoisin".

Maurice Bonvoisin
1849 - 1912

tekeningen, welke ontsnapt aan vernieling, zijn te situeren vanaf begin 1863, toen Maurice 14 jaar oud was en eindigt in 1871. Dit album bevat ongeveer zestig portretten.

Rond 1870 overlijdt zijn vader en neemt hij als oudste de zaak over. Hij is dan tweeëntwintig jaar oud. Maurice zal zijn oorsprong niet verloochenen en bewijst in de komende maanden dat hij zijn nieuwe taak meer dan waardig is. Door een reorganisatie van het bedrijf, een modern management, het creëren van nieuwe functies en verantwoordelijkheden, zit hij binnen het jaar na het overlijden van zijn vader stevig in het zadel. Vermoedelijk om aan de sleur en de verantwoordelijkheid van het beroepsleven te ontsnappen stort hij zich met volle overgave in zijn hobby : het tekenen. In 1872 verschijnt op de voorpagina van een Franse humoristische krant "Le Monde Comique" de eerste publicatie van MARS. Op de vraag waar dit pseudoniem vandaan komt antwoordt hij "Il me fallait adopter un nom de guerre et Mars m'a semblé suffisamment guerrier" (Ik zocht me een oorlogsnaam en Mars vond ik voldoende oorlogszuchtig). Waarschijnlijk was deze keuze een uiting om definitief in de wereld van de illustrerende pers zijn plaats te veroveren. Hij stuurt geregeld zijn karikaturen naar CHARIVARI, JOURNAL AMUSANT en de Londense GRAPHIC. Zijn reizen doorheen Europa, welke aanvankelijk beroepshalve waren, brengen hem in contact met de internationale pers. Vanaf dit ogenblik (rond 1874) reist Mars, niet alleen voor zijn bedrijf, doch ook voor zijn nieuwe roeping. Spoedig wordt hij freelance medewerker van LE MONDE ILLUSTRÉ, ILLUSTRATED LONDON NEWS en andere.

Gewapend met zijn Schetsboek reist hij Europa door en brengt hij geïllustreerde en geschreven reportages van zowel grote processen als van de faits divers van zijn tijd, de verplaatsingen van Koningin VICTORIA, de wereldtentoonstelling, Leopold II, de Prins van Wales en zelfs over de Shah van Perzië te Oostende. Hij kwam in feite onmiddellijk en soms op een directe wijze in contact met die personaliteiten (wereldlijke) van zijn tijd.

Zijn streekgenoot en vriend Félicien ROPS raadt hem aan zich te vestigen te Parijs waardoor hij een betere uitvalbasis zou hebben voor de volle ontplooiing van zijn hobby welke op dat ogenblik uitgegroeid was tot een volwaardig beroep. Hij zou de familiezaak overlaten aan de hoede van zijn jongere broers. Rond 1880 komt hij naar buiten met eigen publicaties = La Vie à Londres, Paris brillant, Plages de Bretagne, er zijn er meer dan twintig in totaal.

Voor de Belgische kust waren dit Aux Bains de Mer d'Ostende (1885), Croquis de Plage (Blankenberge, Heist,, Wenduine, De Haan - 1893) en La Vie d'Ostende (1896). Onontkoombaar aan het noodlot sterft Maurice BONVOISIN terwijl hij aan het schetsen is aan de Azurenkust, dit op 28 maart 1912. Hij werd aangereden door een voertuig en bezweek aan zijn verwondingen, hij was 63 jaar oud.

In 1979 werd door de dienst Toerisme en de bevoegde schepen, de heer Jan FELIX, het album "La Vie d'Ostende" opnieuw uitgegeven. "Het is een facsimile-uitgave die op charmante, humoristische en soms aandoenlijke wijze Oostende in beeld brengt als toeristisch centrum rond de eeuwwisseling", dixit de heer Frank Edebau, toenmalige Conservator, in zijn viertalig uitgebreide inleiding. Inderdaad was het doornemen van dit album voor mij ontegensprekelijk een ontdekkingsstocht naar het kunnen van een begaafde tekenaar-artiest en evenzeer de mogelijkheid een fascinerende beeldreportage te aanschouwen m.b.t. Oostende en dit door de ogen van Maurice BONVOISIN zelf.

Het zou hypocriet zijn te ontkennen dat mijn eerste reactie toen ik deze heruitgave in handen kreeg het zoeken was naar de tekening waarvan mijn familie het origineel bezit. Louis, L'AVEUGLE DE L'ESTACADE; en zie op pagina 23, links boven, vond ik tot mijn tevredenheid de bewuste tekening.

Ook bij deze heruitgave gevoegd, los van het geheel, een historisch-folkloristische bijdrage van de hand van de heer Norbert HOSTYN, huidig conservator. In deze bijdrage schetst de heer HOSTYN, kunstig en vaardig, de atmosfeer die toen in de lucht hing m.b.t. wat klassiek "La belle époque" genoemd wordt. Deze bijdrage doornemend zie en voel ik een wereld, lees een atmosfeer, van overvloed en welstand, van tijdverdrijf en amusement, van lieden welke de keerzijde van die samenleving niet kenden of liever ontkenden. Het harde leven aan de overzijde van de waterkant. Het vissersmilieu, de visser en z'n gezin.

Bij deze kom ik terug naar de prentkaart welke duidelijk een kleinere tekening aangeeft dan deze van het album. Er is een zekere ingetogenheid omdat ik de pijnlijke geschiedenis en het achterliggend verdriet ken. Toch laat het enige positieve ervan mij niet los; men kan stellen dat de afgebeelde mensen, mijn voorouders dus, wel eens één van de weinige kunnen zijn welke geïdentificeerd kunnen worden wat betreft althans degene welke als toevallige waren opgetekend door Mars. De in het voorplan getekende figuren zijn mijn overgrootvader en grootmoeder, te weten Louis VAN ACKER en zijn dochter Philomena .

Louis VAN ACKER geboren in Oostende op 29 augustus 1847, er gehuwd met Maria BURKE op 03 oktober 1872 en er ook overleden op 15 september 1899. Het meisje naast hem, zijn dochter, mijn grootmoeder, Philomena. Zij is geboren in Oostende op 12 augustus 1881, er gehuwd met Arthur SMISSAERT op 17 mei 1902 en er overleden op 04 maart 1955.

Louis VAN ACKER was werkman, visser en "bedelaar", dit laatste uit noodzaak om reden van z'n blindheid. Het aangeven van, lees volgorde, van zijn beroepsactiviteiten is hier ook te weerleggen als een gevolg van een te kort aan werkgelegenheid in de streek. Immers was de visserij de enige uitweg om zichzelf en z'n gezin te voorzien van de levensnoodzakelijkheden zoals erbarmelijke huisvesting en schrale voeding.

Vlaanderen had naast de industrialisatie gegrepen. Dit laatste duidelijk wat West-Vlaanderen betrof. Louis VAN ACKER maakte gewoon deel uit van een anonieme massa van laag- en ongeschoolde. Armoede en ziekte waren er schering en inslag.

Mensen die mij kennen weten dat naast de heemkundige interesse ook een versholene genealoog zit. Dit gegeven bood mij de mogelijkheid om te ontdekken dat het "vissersbloed" duidelijk in de aderen vloeit. Eén van de zaken welke ik bij het vorsen naar mijn voorouders opmerkte is armoede en analfabetisme. Vaklui, met voor de hand liggend beroepen zoals scheepsbouwers, smits en andere menig handwerksman m.b.t. scheepsbouw en activiteiten daar rond waren naar Oostende gekomen (periode 1800 - 1830) om redenen van hoog conjectuur die steeds gepaard gingen met oorlogen (voorbeeld hiervan het bouwen van oorlogsbodems voor Napoleon). Deze mensen waren onderricht, kenden een vak en konden grotendeels schrijven. Bewijzen daarvan zijn hun handtekeningen onder aktes van de Burgerlijke Stand of eventuele notariële bescheiden. Hun kinderen, zijn in een tijdspanne van één generatie analfabeet geworden (konden zelfs hun naam niet schrijven). Zij hadden geen beroep en uit noodzaak gedoemd als visser in het levensonderhoud van hun gezin en zichzelf te voorzien. Louis VAN ACKER was ook één van hen (zijn vader, Engelbertus, was bediende bij de politie).

Toen ik korte tijd terug het fotoboek "Archiefbeelden OOSTENDE" van onze voorzitter Omer VILAIN kocht en deze met genoegen doorbladerde kwam voor mij de bevestiging van wat ik als jonge jongen steeds hoorde vertellen over de blindheid van "Louis VAN ACKER". Op pagina 95, de onderste foto met bijgevoegde tekst "Vóór de Eerste Wereldoorlog kwamen veel grote zeilschepen die kolen, ijs of **chilinitraat** (een belangrijke meststof die in Chili en Peru gevonden werd) vervoerden in de handelsdokken lossen".

†

Ter zaliger Gedachtenis
van

LUDOVICUS - EMILIUS VAN ACKER,
in leven Visscher,
echtgenoot van Maria-Joanna BURKE,
geboren te Oostende, den 29 Augustus 1847 en aldaar na
eene langdurige en pijnlijke ziekte, godvruchtig
overleden den 15 September 1899.

O dood, g'hebt mij verrast in 't midden mijner dagen,
Vaartwel mijn Echtgenoot, 'k moet ten grave dalen
Vaarwel, mijn Kinders lief, uw Vader ga naar 't graf;
Vergeet nooit den wijzen raad die hij u dikwijls gaf.
'k heb u altijd bemind, zoolang ik was op aarde,
Ik die met een vaderlijk hart geen zorgen voor uw spaarde,
Helaas! wat korte stond als 't leven mij verliet,
De dood kwam met haar zels, doorsneed mij als een riet,
Vergeet uw Vader nooit, dank dikwijls op mijn lijden,
O bitters droeve uur, waarop ik van uw moest scheiden;
Geen zuchten of geween, geen kermen of getraan,
Ik moest de wereld af, hot was met mij gedaan,
Ik ga in het Paradijs, eeuwig mijne woning kiezen,
Ik moet Echtgenoot, Kinders, Bloedverwanten verliezen;
Na vele pijn en smart te hebben doorstaan,
't Was naar Gods bevel, mijn uur was reeds geslaan,
Sta toch uwe moeder bij in druk en tegenspoed,
Want God belooft zijn rijk aan hem die 's ouders wil volloet
Stort toch voor mij een beê, vrouw kinders en vrienden,
Wij zullen in d'euwigheid elkander wedervinden.

Lieve Echtgenoot, beminde Kinderen en Kleinkinderen,
ik ben de wereld af, maar mijne liefde blijft u bij.
Troost u en wees mij indachtig in uwe gebeden.

Zoet Hert van Maria, wees mijne zaligheid. 300 dag. aff.
DAT ZIJNE ZIEL IN VREDE RUSTE!

Oostende, druk. wed. Duclos-Weysen.

†

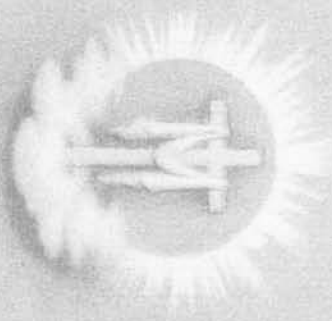
Ter zaliger Gedachtenis
van

LUDOVICUS - EMILIUS VAN ACKER,
in leven Visscher,
echtgenoot van Maria-Joanna BURKE,
geboren te Oostende, den 29 Augustus 1847 en aldaar na
eene langdurige en pijnlijke ziekte, godvruchtig
overleden den 15 September 1899.

Om zijn gezin wat ruimte te geven (wat dit ook betekende) ging mijn overgrootvader zoals menig ander visser aan wal helpen bij het lossen (in jutte zakken) van wat men "chilinitraat" noemde. Door de veelvuldigheid, het opnieuw herhalen (telkens wanneer een schip aanmeerde) en mede door de wijze waarop het "spul" diende ontscheept te worden kreeg Louis VAN ACKER telkens een dosis meststof in de ogen. Neem daarbij de onwetendheid en de foute handelingen welke men bezigde voor het reinigen en verzorgen van die zieke ogen (dokter kon men niet betalen) en men had het gekende resultaat.

Van mijn moeder weet ik hoe mijn grootmoeder zelfs op het einde van haar leven vertelde hoe pijnlijk zijn ziekte was, hij was er nors en twistziek van geworden. In bijlage, een kopie van zijn bidprentje, daarin wordt er zelfs op zijn ziekte gewezen.

Mijn grootmoeder is het later beter vergaan, doch zij heeft nooit vergeten wat het was in armoede te leven. Zij heeft zich uit de armoede kunnen werken, was winkelierster, had een kruidenierszaak in de Nieuwstraat nr.17 welke tezelfdertijd café en kolenhandel was. Het gebouw bestaat nog steeds en is nog een handelszaak te weten een vishandel welke onlangs nog werd gerenoveerd en is uitgebaat door de heer Jean Marie BOLLE (als moustache in de volksmond gekend). Gehuwd met Arthur SMISSAERT, visser, was zij door velen gekend voor haar goedgehartigheid en hulpvaardigheid, vooral in het toen aanwezige vissersmilieu, welke rond en aan de Nieuwstraat woonde (Cirkelstraat-Schipperstraat- Sint Franciscusstraat - Paulustraat). Men kende haar als "Maine", de vrouw van het winkeltje waar men tegen de toog kon schoppen om de "pangel" van manlief uit te rusten. Ze hielp menig vissersvrouw, met de gebruikelijke kroostrijke gezinnen, in moeilijke perioden van geldnood tot aan het moment dat de visser met zijn vaartuig de haven binnen vaarde met vis en zuur verdiend geld. Zij zal voor velen een memorabele persoon geweest zijn want voor een paar jaar hoorde ik nog mensen praten over de genereuze aard van "Maine". Het waren gewezen schoolvriendinnen en/of de kinderen van vissers die nu als volwassenen mijn moeder en mezelf aanklampten op straat of in één of andere winkel met: "een goedendag voor de dochter en één van de kleinkinderen van "Maintje" die zoveel goeds had gedaan voor hun moeder". Mijn grootmoeder, zij had haar eigen armoede nooit vergeten.

PHOTODUPLICATION

†
BID VOOR DE ZIELERUST

van Mevrouw
Philomena-Maria Van Acker

Weduwe van Mijnheer
ARTHUR SMISSAERT

geboren te Oostende, de 12 Augustus 1881 en
er godvruchtig overleden de 4 Maart 1955,
na ontvingen te hebben de laatste HH. Sacramenten

Mijn oog ziet niets dan smart; verlos mij van de pijnen,
o Heer en neem mij bij U.

En vervallende van krachten, is zij gestorven in een ge-
zegende ouderdom en gevorderde leeftijd en vol van dagen.

Zij heeft de helderheid van haar verstand tot de laatste snik
bewaart, de vuurproef van het lijden heldhaftig doorstaan
en met een wonderbare kloekmoedigheid de dood te gemoet
gezien.

Zij was de zorgvuldige en voorbeeldige moeder, steeds be-
gaan met het welzijn der haren; haar plichten kwet zij met
de grootste bezorgdheid en heeft haar brood in ledigheid
niet geeten.

Wij danken U, o Heer, omdat Gij ons zulke een goede
moeder gegeven hebt. Haar noederlijk woord en haar voor-
beeld blijven in ons hart geplant, en nu Gij haar ten hemel
geroepen hebt, onderwerpen wij ons aan uw H. Will.

Mijn geliefde Kinderen, kleinkinders en achterkleinkinders,
graag had ik nog enkele jaren met U samen lief en leed ge-
deeld, maar ween niet om mij, maar troost U, opdat ik met
welbehagen van hierboven op U kan nederzien.

Bloedverwanten en vrienden, vergeet mij niet, maar genkt
mij met een gebed.

Heer Jezus, geef haar de eeuwige rust.

Mijnheer en Mevrouw Edmond SMISSAERT-DELY, kinders en kleinkinders;
Mijnheer en Mevrouw Emiel DEFER-SMISSAERT en kinders;
Mijnheer en Mevrouw Albert LESAFFRE-SMISSAERT;
Mijnheer en Mevrouw Robert PAUWELS-SMISSAERT en kinders;
Mijnheer en Mevrouw Roger BEERNAERT-SMISSAERT;
Mijnheer en Mevrouw Fernand VERWAERDE-SMISSAERT en kinders;
Mijnheer en Mevrouw Richard DESOMER-VANDECASTEELE;
De familiën SMISSAERT, VAN ACKER, BURKE en DELEY,

*zeer getroffen door uw blijken van
deelneming en gebeden, danken U.*

EPILOOG

*Met respect voor mijn moedertaal en degene die het mij toe lepelde,
generatie na generatie, mijn voorouders.*

de proenke ploate

*'k en hén hiere d'êrde ingezwolgen
e dust gelest mé 't énde zicht, mienn zaitsje
mien grotsje én voader zien hiere gliék geboorn
de toaln da 'k klapm is row én plat, mé vrimde klankn gemiengeld
in mienn bloed vlotn de zucht van andren cultuurs
e angespoeldn zaivoarder e verwoajrn e soldoat én aventeers
da voe de sjhoane oogrn van e vérre métsje hiere gebleevn sien
én tusjhnin tusjhndeure nog effetsjes mien vlamsjhe goeste, de Ostensjhe ploate
e westvlamsjhe zwoare kop, brait en arrig, mo mé e herte van koekebread*

*Ostende vergoat, de oede wêrld is gepassaird
hiere zie je gin visjhers mé, noojs mir
witsjewé, de tied van de visjherskoaje, oe kann junder 't vergeetn
viswuuvers mé vis "de vasjhe sjhuln sie"
de gernoazn én rekken overal mé droogvis
visjhers up de koaje zitn 't oaltogoare an de korre
verteln 't van under voajoge en e rieke vangst, al waster doa dikkers e lugenoarshoek*

*God-ten-haire mensjhn, de oarme anteroage 't visjhersleevn
't lig nu oal verdookn en verdoezeld an denn overkant
woar da ook de moadirrn wêrld 's oender misann ze in gank viengt
't joenk voalk mé e koarel zit, hunder ejgn nie kenn
woa da de toerist nie sien kann, nietent begriépt
woarover da 't goat, e Ostendenoare te sien*

Koen VERWAERDE

Bronnen =

1. "MARS" témoin de son époque; Sa vie (1849 - 1912) Son oeuvre. Door zijn kleinzoon Emmanuel de Bonvoisin
2. Inleiding en historische bijdrage respectievelijk van de heren Frank Edebau en Norbert Hostyn in de heruitgave van het album "La vie d'ostende" door MARS.

Mietje.

Ciska.

MARS

LA RUE DE LA CHAPELLE ET LA GA

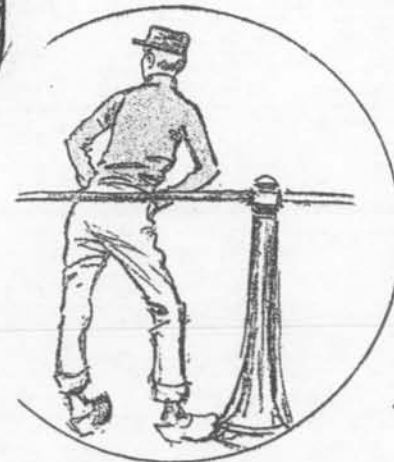

an.

Valentine.

MARS

Edouard.